

НАКНАДА ШТЕТЕ ЗА ГУБИТАК ИЗДРЖАВАЊА УСЛЕД СМРТИ ДАВАОЦА ИЗДРЖАВАЊА

§ 1. УПОРЕДНО ПРАВО. УЖА И ШИРА КОНЦЕПЦИЈА

1. У упоредном праву једнодушно је прихваћено становиште да се накнада за губитак издржавања услед смрти даваоца издржавања досуђује у облику ренте ⁽¹⁾. Али у погледу ближих услова за признање права на накнаду мишљења су подељена и у том погледу заступљене су две концепције, ужа и шира.

2. По ужој концепцији, право на накнаду штете имају само лица која су према погинулом имала законско право издржавања. То је становиште немачког Грађанског законика: „Ако је умрћени био према

(1) § 844, ст. 2. немачког Грађанског законика, чл. 192, ст. 2. кинеског Грађанског законика од 1929. године, чл. 930. грчког Грађанског законика од 1941. године, чл. 2095. етиопског Грађанског законика од 1960, чл. 468. Грађанског законика РСФСР од 1964, чл. 446, § 2. пољског Грађанског законика од 1964. године, чл. 156 Скице за Законик о облигацијама и уговорима од проф. М. Константиновића.

По француском праву суд није везан никаквом законском одредбом о томе кад накнада треба да има облик капитала, а кад облик ренте, а није везан ни захтевом странака, тако да може досуђити ренту иако оне траже капитал, и обрнуто, чак и без икаквог образложења (изузетак је накнада у случају трајне неспособности за рад, проузроковане несрећом на послу, која по самом закону има облик ренте). У том смислу: Lucienne RIPERT, *La réparation du préjudice dans la responsabilité délictuelle*, thèse, Paris, 1933, No 166., René SAVATIER, *Traité de la responsabilité civile en droit français civil, administratif, professionnel, procedural, deuxième édition*, Paris, 1951, t. II, No 616; PLANIOL-RIPERT, *Traité pratique de droit civil français*, t. VI, Obligations, par Paul ESMEIN, 2 édition, Paris, 1952, No 684—3; Cour de cassation (ch. criminelle), 25 fevr. 1928, *Gaz. du Palais* 1928. 1.515.

У пракси, изгубљено издржавање један је од најчешћих случајева за које се накнада досуђује у облику ренте: „С обзиром на сукцесивни карактер обавезе које обухвата, суд је могао одлучити да ће рента најприкладнији облик накнаде штете проузроковане губитком издржавања које су деца могла периодично да траже од свог оца за време док су била неспособна да сама обезбеде своју egzистенцију“ (из образложења *cass. crim.*, 20 mars 1052. J. C. P. 1952, II, 6914, *Observations M. PrEJAVILLE*). Али како француски виши судови (Апелациони и Касацциони) не допуштају ревизију ренте због опадања куповне моћи новца односно пораста животних трошкова и зарада, услед чега рента временом постаје недовољна за живот, нижи судови често досуђују накнаду у облику јединствене суме и за оне штете које се по правилу накнађују у облику ренте (F. G. MARX: *La responsabilité en matière de dommage corporel Revue internationale de droit comparé*, 1966, p. 908.). Та појава забележена је и у пракси административних судова (George MORANGE, *L'évaluation du préjudice par les juridictions administratives*, D. 1951. chr. 61.).

неком у таквом односу да је на основу закона био или је могао постати обавезан да га издржава, штетник дугује том лицу новчану ренту за губитак издржавања у мери у којој би усмрћени кроз вероватно трајање свога живота био обавезан на издржавање" (§ 844, ст. 2). Исти став имају и неки други законици, који су рађени под већим или мањим утицајем немачког Грађанског законика. Према кинеском Грађанском законик у од 1929. године „Ако је погинули имао законску обавезу издржавања према неком лицу, проузроковач штете одговоран је да том лицу накнади проузроковану штету" (чл. 192, ст. 2). Исто решење усвојено је у Грчком грађанском законик у од 1941. (чл. 928, ст. 2).

Неки законици иду још даље па право на накнаду штете не признају ни свима онима који су по закону могли тражити издржавање. Етиопски грађански законик од 1960. године право на накнаду штете изричито признаје преживелом брачном другу жртве и њеним прецима и потомцима (чл. 2095, ст. 1) али не спомиње браћу и сестре који (према чл. 808) такође имају законско право на издржавање. Они немају право на накнаду штете чак и ако би доказали да их је убијени и стварно издржавао. То важи и за лица која издржавање нису добијала на основу законског права: „Остала лица не могу у своје име захтевати никакву накнаду чак и ако би доказали да их је погинули издржавао или материјално помагао" (чл. 2096). Србијански грађански законик признао је право на накнаду штете само жени и деци ⁽²⁾, иако је круг лица која по закону имају право на издржавање знатно шири ⁽³⁾. Тако је било и по новелираном Аустријском грађанском законик у ⁽⁴⁾. Новелирани Аустријски грађански законик у § 1327. признао је право на накнаду штете свима који су од убијеног могли на основу закона тражити издржавање: „Ако услед телесне повреде наступи смрт, онда се морају накнадити не само сви трошкови него се у животу заосталим особама, о чијем се издржавању убијени имао старати по закону, има накнадити оно што су тиме изгубили".

3. По другој, широј концепцији, право на накнаду штете имају и она лица која је погинули давалац само фактички издржавао односно материјално помагао, иако на то није био по закону обавезан. Швајцарски Законик о облигацијама једноставно каже: „Кад су због смрти неког лица друга лица изгубила онога ко их је издржавао, потребно је да им се накнади и штета коју због тога трпе" (чл. 45, ст. 3). То решење предложено је и у Скици за законик о облигацијама и уговорима: „Лица која је погинули издржавао или помагао као и она која су по закону имала право захтевати издржавање од погинулог имају право на накнаду

(2) „Ако би од такве ране и смрт следовала, па би сироте остале, жена и деца, онда се особита наплата чини и за то" (§ 821).

(3) По § 119.: „Све трошкове поради издржавања и васпитања деце дужан је поглавито отац сносити, а после њега мати, за њим дед и баба од очине стране, а за овим стричеви, а после дед и баба од материне стране и ујаци; осим ако нису у задрузи, у ком случају, ако уживају имање у заједници дужан је старешина кућни о снабдевању свију старати се, и после оца сву бригу поглавито сносити".

(4) § 1327. предвиђа да право на накнаду имају само „заостала жена и деца". Круг лица по закону обавезних на издржавање знатно је шири и одређен је у § 143.

штете коју трпе губитком издржавања или помагања" (чл. 156, ст. 1) ⁽⁵⁾. Тако је и по пољском Грађанском законнику од 1964. године (чл. 446, § 2). По чл. 460, ст. 2. Грађанског законика РСФСР од 1964. године „у случају смрти оштећеног право на накнаду штете имају лица неспособна за рад која је умрли издржавао или која су на дан његове смрти имала право да траже његово издржавање". Тако и по § 448. Грађанског законика Републике Чехословачке од 1964. године: „код проузроковања смрти, новчаном рентом наплаћују се трошкови живота преживелим лицима која је умрли издржавао или био дужан да издржава".

4. Став прихваћен у правима европских социјалистичких земаља треба подржати. Теоријски, за настанак права на накнаду штете није неопходна повреда субјективног права, већ је довољна и повреда једног легитимног интереса ⁽⁶⁾, подразумевајући под тим интерес који је у складу с правом и моралом. Прималац такозваног добровољног издржавања несумњиво је повређен у једном свом озбиљном имовинском интересу, пошто губи издржавање које је дотле имао и које би му погинули и даље пружао да је остао у животу (отпада, дакле, случај где издржавање није било редовно и стално, те нема основа за претпоставку да би се наставило и у будућности). С друге стране, издржавање је редовно последица једне моралне дужности, а ништа не говори унапред и на један општи начин да се издржавање које није последица законске обавезе противи праву и моралу. И у основи законске обавезе издржавања лежи морална дужност издржавања, али као морална дужност издржавање је шире, како у погледу круга лица којима закон намеће обавезу издржавања, тако и у погледу строгиости услова под којима намеће ту обавезу. Законска обавеза издржавања је израз једне врло строге, врло императивне моралне дужности, ван које још увек постоји врло широко поље тзв. добровољног издржавања, које је, такође, редовно израз једне моралне дужности, породичне солидарности или легитимних афекција.

Не треба страховати од тога да ће тужилац (прималац добровољног издржавања) често остварити право на накнаду штете и у случају кад би издржавање иначе престало и да је давалац остао жив. У реалности ће се пре догодити обрнуто: да оштећеник, на коме лежи терет доказивања, не оствари право на накнаду штете зато што није успео да докаже да је штета извесна иако она то у ствари јесте, иако би се, да је давалац у животу, издржавање продужило и у будућности.

§ 2. ОДШТЕТНИ ИЛИ АЛИМЕНТАЦИОНИ КАРАКТЕР РЕНТЕ

5. У домаћој литератури је, зачудо, доста распрострањена тврдња да обавеза издржавања може настати и из деликта, што практично значи да лице које је одговорно за смрт законског даваоца издржавања постаје на основу своје грађанске одговорности дужник обавезе издржа

(5) Михаил КОΝΣΤΑΝΤΙΝОВИЋ, Облигације и уговори, Скица за законик о облигацијама и уговорима, Правни факултет у Београду, Београд, 1969.

(6) Проф. М. КОΝΣΤΑΝΤΙΝОВИЋ у чл. 124. Скице предвиђа да се под штетом подразумева "и повреда сваког законитог интереса".

вања. То, другим речима, значи да рента на коју оштећеник има право има алиментациони карактер.

То становиште прихваћено је и у извесном броју пресуда. Врховни суд Хрватске каже у једној својој одлуци: „Неоправдан је закључак првостепеног суда, да захтев тужиља није захтев за издржавање, јер да се ради о дужности накнаде штете, коју су оне претрпеле губитком оца којег је убио — туженик. Тачно је да је захтев тужбе основан на дужности накнаде штете, али се та штета састоји баш у губитку издржавања, које је тужиљама на основу законске дужности пружао њихов покојни отац, јер су смрћу оца то издржавање изгубиле. Према томе, захтев тужиља представља захтев за издржавање, само што дужност туженог произилази из обавезе накнаде штете (*ex delicto*), те се при решавању захтева тужиља имају поред правних правила о накнади штете такође сходно примењивати и законски прописи којима је регулисана дужност родитеља да издржавају своју децу”. И у даљем тексту пресуда говори о издржавању: „Тужиље су од туженог затражиле да им издржавање плаћа у новцу, а тужени је на такав начин давања издржавања пристао. Из природе саме ствари произилази да се издржавање има давати свакодневно и док постоје околности које то оправдавају. На тај ће се начин најбоље задовољити потребе издржавања, а тиме ће обвезник најпотпуније испунити своју обавезу. Такав начин издржавања произилази из 38. и 39. Основног закона о односима родитеља и деце” (7).

Овакве пресуде могу се наћи и у пракси других судова. Окружни суд у Сремској Митровици у изреци једне пресуде обавезује тужено предузеће „да тужиоцима на име издржавања плаћа месечно сваком по 40 нових динара”. А у образложењу каже: „Тужитељи су уложили жалбу на део пресуде којим су одбијени са захтевом за накнаду изгубљеног издржавања”. И даље: „У конкретном случају штета се огледа у изгубљеном издржавању тужитеља од стране покојног С. па је суд имајући све то у виду ухватио захтев за издржавање у целости и туженика обвезао да тужитељима на име издржавања плаћа месечно за сваког по 40 нових динара” (8).

6. То схватање треба категорички одбацити. Обавеза издржавања може настати на основу правног посла (уговора, тестамена), што по самој хипотези није наш случај, или на основу законске наредбе а таква законска наредба нигде не постоји. Пошто нико не спори да је реч о обавези из деликта и пошто за ту обавезу не постоји никакав *lex specialis*, на њу се имају применити општа правила грађанске одговорности, из којих опет несумњиво произилази одштетни карактер ренте.

До забуне је, по нашем мишљењу, дошло из два разлога. Први разлог је тај што рента има алиментациону намену, што поверилац њу употребљава ради задовољења својих потреба (за своје издржавање). Међутим, једно је алиментационо одређење ренте, која (рента) има одштетни

(7) Решење Врховног суда Хрватске Гж 44/53 од 3. фебруара 1953. године, Збирка одлука врховних судова, сабрали и средили др Никола МИКУЛАНДА и Михаило ГАЈИЋ, Београд, 1954, одлука бр. 161.

(8) Пресуда Окружног суда у Сремској Митровици П 880/65. од 18. јануара 1966. — Из архиве Окружног суда у Сремској Митровици.

основ и одштетну природу, а друго је рента која има алиментациони основ и алиментациони карактер. Из одштетног карактера ренте произилази да се њен износ равна према величини штете, дакле, према обиму издржавања које би погинули давалац да је остао у животу, и даље плаћао (и чији би износ зависио од његових имовинских могућности). Ако би рента имала алиментациону природу, ако би на проузроковачу штете лежала обавеза издржавања, та би обавеза, по општим правилима, зависила од његових имовинских могућности. Како су ова два лица — погинули законски давалац и лице одговорно за његову смрт — редовно различитих имовинских могућности, то значи да би износ ренте која има алиментациону природу редовно био већи или мањи од издржавања на које би прималац — оштећеник имао право да је и његов погинули законски давалац жив. Могло би се, чак, догодити да се због имовинских могућности штетника рента уопште не досуди иако би погинули, с обзиром на своје могућности, био обавезан на издржавање, и обрнуто. А онда, у случају да штетник није у стању да даје издржавање, као и у случају његове смрти, обавеза издржавања имала би, у смислу општих правила, прећи на његове сроднике (према редоследу установљеним законом)... На такве последице не усуђује се да мисли ниједан заступник алиментационе природе ренте.

Други разлог који је довео до забуне јесте тај што облик накнаде (рента) одражава особине штете (изгубљено издржавање). Сукцесивни карактер обавезе, доспевање појединих obroка, модалитети плаћања, време трајања, услови за престанак, — све те особине изгубљеног издржавања сада постају особине ренте коју дугује одговорно лице. Тај паралелизам у поменутиим особинама, комбинован са алиментационом наменом ренте а уз превиђање суштинских разлика које постоје између права на издржавање и права на накнаду штете, ствара илузију да је сама обавеза издржавања прешла од погинулог даваоца на лице одговорно за његову смрт.

§ 4. УСЛОВИ ЗА НАСТАНАК ПРАВА НА НАКНАДУ ШТЕТЕ

7. С обзиром на то да ли је погинули могао бити по закону обавезан да даје издржавање или не, да ли су у време његове смрти постојали потребни услови (чињеничне претпоставке) за активирање законског права на издржавање и с обзиром на то да ли је издржавање и фактички давано или не, могуће је разликовати неколико хипотеза.

Хипотеза у којој су били испуњени услови за настанак законског права на издржавање

8. То је она хипотеза у којој су у време смрти, како на страни тужиоца издржавања тако и на страни обавезног лица, постојали сви услови за настанак (активирање) законског права на издржавање, независно од тога да ли је издржавање стварно давано и независно од тога да ли је погинули био и судском пресудом обавезан на издржавање.

За признавање права на накнаду штете потребно је да сви ти услови постоје и у време одлучивања о тужбеном захтеву (уз допунски услов, да би погинули, с обзиром на своје године и просечан људски век још био у животу). Могуће је, дакле, доказивати да је неки од ових услова накнадно отпао (да рецимо тражилац издржавања није више необезбеђен), и са тим образложењем ускратити досуђење накнаде, са изузетком услова у погледу могућности погинулог да даје издржавање: постоји изгледа неопорива претпоставка да би погинули, који је у време смрти био у могућности да даје издржавање, био у могућности да даје издржавање и у време одлучивања о тужбеном захтеву да је то време доживео.

9. Што се тиче самих услова за признање законског права на издржавање, у нашој судској пракси је са брачним другом који је незапослен без своје кривице изједначен брачни друг (жена) који је заузет чувањем деце. Доследно томе, ово проширење учињено је и у погледу услова за признање права на накнаду штете: „Пошто је остало мало дете и остала потреба за одржавањем домаћинства, оправдано је претпоставити да је тужиља принуђена у интересу детета да одржи домаћинство и да се стара о детету. У таквој, пак, ситуацији очигледно је да је она ограничена тим обавезама у слободи привређивања и да трпи штету због губитка дела прихода који је она лично имала у виду издржавања до погибије супруга. Питање је само докле и у којем обиму траје такав губитак за њу, тј. докле и у коликој је мери тужиља одржавањем домаћинства и негом и васпитањем детета у таквом положају да би, по нормалном току ствари, била оправдано спречена у сопственом привређивању”. Оквире за решење проблема Врховни суд Југославије види у условима под којима жена има право на породичну пензију, а поред тога захтева да жена врши родитељске дужности према детету: „У конкретном случају то би значило да би тужиља као удова млађа од 45 година, иако способна за рад, пошто врши родитељску дужност према детету, другом тужиоцу које је у часу погибије били навршило само једну годину живота, имала право и на накнаду стварног губитка услед изостанка доприноса погинулог за њене личне потребе” (9).

Овај став је уместан, али би по нашем мишљењу, од њега требало ићи даље па право на издржавање као и право на накнаду штете за губитак издржавања признати и жени (супругу уопште) која више није заузета чувањем деце, али је то раније била и у домаћинству провела низ година, посебно ако је сама у годинама или без квалификација (можда баш зато што су јој вођење домаћинства и чување деце годинама били занимање). Сасвим је у складу са нашим прописима тако организована брачна заједница, уосталом веома распрострањена у пракси, у којој је један брачни друг, муж, запослен (и у радном односу не само да остварује средства за издржавање своје и своје породице него

(9) Решење Савезног врховног суда Рев 2546/60. од 30. јануара 1961. године, Збирка судских одлука, књига VI свеска 1, одл. бр. 10. У истом смислу и пресуда Врховног суда Југославије Гз 83/68. од 27. марта 1969. године, Збирка судских одлука, књига XIV, свеска 3, одл. бр. 258.

стиче и услове за пензију која ће му доживотно осигурати егзистенцију), а други брачни друг, жена, чува децу и води домаћинство. Од такве жене се после извесног времена не може захтевати (крај мужа који је у могућности да је и даље издржава!), да своју егзистенцију обезбеђује ступањем у радни однос, јер бито практично било равно преквалификацији која се по тежини не захтева од осталих радних људи. Такође се, као услов за признање права на издржавање односно права на накнаду штете за губитак издржавања оваквој жени, не може захтевати да је она достигла године старости потребне за пензију, јер би то најчешће значило терати је да се запосли (после стварне преквалификације која није далеко од праве моралне немогућности) без икаквих изгледа да оствари стаж потребан за стицање пензије. Такво поступање представљало би дискриминацију жене и значило би ниже друштвено и морално валоризовати чување деце и вођење домаћинства од најниже плаћеног посла којим се у радном односу остварује лични доходак (и стичу услови за личну пензију).

Хипотеза у којој нису били испуњени услови за настанак права на издржавање нити је издржавање фактички давано

10. — То је она хипотеза у којој је погинули био само потенцијални давалац, али издржавање није давао нити су постојале потребне чиненичне претпоставке за активирање његове обавезе издржавања. Ако услови за настанак права на издржавање не постоје ни у време смрти потенцијалног даваоца ни у време одлучивања о тужбеном захтеву, штете нема нити је извесно да ће је бити у будућности, а по општим правилима, накнада се на може досудити за непостојећу штету као ни за будућу неизвесну штету. Али, како поступити ако услови за настанак права на издржавање нису постојали у време смрти, али постоје у време пресуде? По швајцарској судској пракси, барем у случају смрти детета као будућег даваоца издржавања (хипотеза која је у пракси најчешћа и чији је социјални значај због тога највећи), одговор је потврдаан ⁽¹⁰⁾. По Грађанском законик у РСФСР (чл. 460. ст. 2) право на накнаду имају лица која су „на дан смрти имала право да траже издржавање од погинулог“. из чега се закључује да у то време морају постојати сви потребни услови, како на страни повериоца тако и на страни обавезног лица. На том становишту стоји и наша судска пракса. У једној пресуди Врховног суда Хрватске каже се:

„Означен износ тужилац не може с успехом тражити ни као накнаду за изгубљено издржавање, које би му имала давати пок. кћер. Истина је да су према пропису чл. 32. Основног закона о односима родитеља и деце и деца дужна издржавати своје родитеље у границама одређеним у чл. 36. истог закона, па би се, да тужиочева кћер није убијена можда могле у будућности остварити претпоставке под којима

(10) Virgil ROSSEL, Code civil suisse et Code fédéral ds obligations, Neuvième edition annotée, revue et mise a jour par André ROSSEL, Lausanne, 1962, фуснота уз чл. 45. Закона о облигацијама.

би она постала по закону дужна да издржава родитеље, дакле и тужиоца. Али *напред споменуто правно правило признаје право на накнаду такве штете једино у случају ако је законом прописана обавеза издржавања већ постојала у часу смрти убијенога*. У предметном спору, међутим, ни сам тужилац не тврди да је у часу смрти кћери био неспособан за рад и да није имао довољно средстава за живот, па стога с обзиром на пропис чл. 36. Основног закона о односима родитеља и деце није тада ни имао право да тражи од своје кћери издржавање. Будући да осим тога тужилац није ни тврдио да је пок. кћер била у таквом имовинском положају да би у часу смрти била у могућности да га издржава, то ни из тога разлога није доказано да је тужиоцу кћеркином смрћу стварно нанесена штета ове врсте". (11)

На истом становишту стоји и Врховни суд Босне и Херцеговине (12).

11. — Чињенично стање у овој хипотези је такво да је могуће разликовати три ситуације. Једна је она у којој су у време смрти потенцијалног даваоца недостајали услови на страни примаоца (био је обезбеђен, за рад способан) а погинули је иначе био у могућности да издржавање даје. У погледу доказивања накнадне испуњености ових услова нема никаквих разлика у односу на претходну хипотезу у којој су већ у време смрти сви ти услови постојали, али у којој такође сви они морају постојати и у време одлучивања о тужбеном захтеву (Рецимо доказивање чињенице, немање средстава за живот у време пресуде исто је без обзира да ли је необезбеђеност накнадно наступила или је постојала већ у време смрти потенцијалног даваоца издржавања) (13). Друга је она ситуација у којој су претпоставке на страни примаоца постојале али потенцијални давалац није био у могућности да даје издржавање. Некада ће бити релативно лако доказати да би по редовном току ствари погинули, у време пресуде, био у могућности да даје издржавање (14), некада ће то бити немогуће, али то само показује да одлука о признању права на накнаду не може увек бити позитивна, а никако не може бити разлог да се на један општи начин унапред ускрати могућност досуђења накнаде. Закључивање на основу редовног тока ствари је саставни део организације накнаде штете, па се не види за-

(11) Пресуда Врховног суда НР Хрватске Гж 443/52, од 16. VII 1952, Збирка одлука Врховних судова донетих у кривичном и грађанском судском поступку, сабрали и средили др Никола МИКУЛАЊДАРА и Михајло ГАЈИЋ. 1954. бр. 162.

(12) „Неоснована је и жалба у односу на одбијени захтев за накнаду штете ради изгубљеног издржавања. За успјешно постављање оваквог захтева, наиме, потребно је утврдити да је тужитељица смрћу свога мужа изгубила издржавање које јој је он по закону био дужан пружити. Међутим, за све вријеме након распада брачне заједнице тужитељица није добивала издржавање од свога мужа, нити га је по закону (чл. 11. Основног закона о браку) могла добити, јер је сама била запослена, а муж није био у могућности доприносити било шта за њено издржавање” — Пресуда Врховног суда Босне и Херцеговине, Гж 394/69 од 3. априла 1970. године, Збирка судских одлука књ. XVI, свеска 1. бр. 46.

(13) Доказивање да погинули, који је био у могућности да даје издржавање на дан своје смрти не би то био у могућности на дан пресуде, не долази у обзир зато што то није могуће ни у претходној хипотези.

(14) Рецимо био је ожењен, жена му је запослена а он сам у време смрти био је при крају студија.

што би се од тог признатог начина одступања овде одступило. — Трећа је она ситуација у којој нису постојали услови ни на страни примаоца ни на страни потенцијалног даваоца, и њени елементи су садржани и приказани у двома претходним ситуацијама.

Особеност ове друге хипотезе у томе је што реализација штете почиње не са даном смрти потенцијалног даваоца већ у једном тренутку касније (мада сам процес реализације штете, и у овој и у претходној хипотези, траје и у време пресуде). Међутим, са гледишта општих правила о грађанској одговорности и основаности тужбеног захтева за накнаду не прави се разлика у зависности од тога да ли је штета наступила истовремено са предузимањем штетног акта или касније, да ли је ова настала одједном или делом одмах а делом касније, односно (ако је у питању трајна штета) да ли је њена реализација започела одмах или у једном тренутку касније, — све док узрочна веза није поремећена. То што је реализација штете отпочела касније значи само да се накнада не може признати за период између смрти потенцијалног даваоца и почетка остварења штете али никако не значи да се накнада има ускратити.

Додајмо овом прегледу чињеница и то да што се тиче самог основа одговорности за смрт потенцијалног даваоца, између ове и претходне хипотезе нема никакве разлике.

12. — Све ово показује да право на накнаду штете постоји иако у време смрти потенцијалног даваоца нису били испуњени сви услови за настанак права на издржавање, уколико ти услови постоје у време одлучивања о тужбеном захтеву односно уколико би погинули у време пресуде био у могућности да даје издржавање иако то није био у могућности у време смрти.

То свакако уноси неизвесност у правне односе одговорног лица, пошто се питање његове грађанске одговорности може поставити накнадно. Али то за решење нашег питања није одлучујуће. Неизвесност је и стално присутна могућност да другоме проузрокујемо штету и тако се нађемо под теретом грађанске одговорности па с тим образложењем није, разуме се, из права могла бити изостављена установа накнаде штете. Ускраћивањем правне заштите, дакле жртвовањем повређеног права, за рачун извесности у правним односима одговорног лица, право би више изгубило него што би добило.

Трећа хипотеза: фактичко издржавање и помагање

13. — То је она хипотеза у којој је погинуо фактички давалац, на коме не лежи правна обавеза издржавања, и где се има узети да би се издржавање, да је давалац у животу, продужило и у будућности (тако да отпада случај у коме издржавање није било редовно и стално, те нема основа за претпоставку да би се наставило и у будућности).

Да ли прималац издржавања има право на накнаду штете у случају смрти фактичког даваоца? Начелно смо се за позитиван одговор већ определили ⁽¹⁵⁾, са образложењем да за настанак права на накнаду

(15) Супра, Но 4.

штете није неопходна повреда субјективног права већ је довољно и повреда једног законског интереса, подразумевајући под тим интерес који је у складу с правом и моралом. Остаје да изблиза погледамо све ситуације у којима се прималац фактичког издржавања може налазити као и могуће и највероватније побуде на страни даваоца, и да видимо у којој мери је интерес примаоца издржавања такав да заслужује друштвену заштиту. У ту сврху одвојено ћемо испитати три ситуације.

14. — Прва је она ситуација у којој прималац издржавања испуњава услове да захтева издржавање, али не постоји ниједан законски давалац који је у могућности да даје издржавање. Пошто је у питању необезбеђено лице, издржавање ће редовно бити последица једне моралне дужности даваоца. Легитимност оштећениковог интереса овде је очигледна и у том погледу његов положај истоветан је са положајем имаоца законског права на издржавање. А осим тога, необезбеђеност примаоца разлог је више (у склопу других чињеница) за претпоставку да би издржавање и у будућности, све док је прималац необезбеђен, имало ону исту стабилност коју је имало до смрти даваоца издржавања.

15. — Друга је она ситуација у којој прималац испуњава услове да истакне право на издржавање према законски обавезном лицу и постоји макар један законски давалац који је у могућности да даје издржавање, али ипак издржавање даје лице које на то није правно обавезно. То може бити и потенцијални законски давалац на кога још није дошао ред да даје издржавање: рецимо, дете које је без оца и има врло имућног деда који га издржава јер је мајка знатно слабијих имовинских прилика иако би могла да даје издржавање (и спремна је да даје, разуме се сразмерно својим, скромнијим имовинским могућностима). Али до овога ће чешће доћи услед тога што је законски обавезно лице занемарило своју обавезу издржавања, при чему је опет даље могуће да је давалац поступао као незвани вршилац туђих послова, с тим да касније у смислу чл. 40. Основног закона о односима родитеља и деце⁽¹⁶⁾ наплати учињене трошкове, или без намере да се касније регресира, у ком случају је у питању поклон учињен или примаоцу издржавања или законски обавезном лицу које је занемарило своју обавезу издржавања.

Како је и овде у питању необезбеђени прималац, издржавање ће такође, редовно бити последица једне моралне дужности даваоца а законитост оштећениковог повређеног интереса није ништа мања него у претходним случајевима. Право на накнаду штете било би, мислимо, ограничено на случај у ком је фактички давалац поступао без намере да од законски обавезног лица касније наплати учињене трошкове, и разуме се уз услов да би се фактичко издржавање вероватно продужило и у будућности (а за оцену тог питања од значаја су све околности случаја: односи у породици, да ли је фактичко издржавање последица занемаривања законске обавезе издржавања, колико је трајало итд.).

16. — Трећа је она ситуација у којој прималац не испуњава услове да захтева издржавање по закону а фактички давалац издржавања може

(16) „Онај који је учинио трошкове ради издржавања неког лица може тражити накнаду тих трошкова од лица које га је дужно издржавати, уколико су учињени трошкови били нужни“.

бити и потенцијални законски давалац, само издржавање не даје на основу закона јер нису испуњени услови, на страни примаоца. Врховни суд Југославије у оваквом случају не признаје право на накнаду штете због губитка издржавања:

„Иако је правни основ тражења ренте одштетни и потребно је да се остваре и испуне сви услови и елементи као и код накнаде штете, само питање висине и обима одштетне дужности не може се посматрати независно од правног односа који је постојао између оца и деце, односно мужа и жене, те законских права и обавеза које из тога односа извиру. Претпоставка за постојаност таквог једног захтева јесте с једне стране то да је постојала обавеза погинулог на издржавање, а с друге стране право других лица да то издржавање траже. Такве претпоставке (међусобних права и обавеза) морају бити или законски или уговорно статуирани. Само на том основу може одштетни захтев (рента) добити своју чврсту и реалну оправдану основу. Друкчији основ за доделу ренте — онај на коме стоје нижестепени судови — учинио би такав рентни захтев врло колебљивим и правно несигурним... Доследно свом погрешном правном становишту нису нижестепени судови у потпуности пенили има ли удова покојникова у смислу прописа Основног закона о браку право на издржавање, напосе обзиром на то да има личну инвалидску пензију, а такође и обзиром на неизвићену околност да ли је и у којој мери она способна за привређивање” (17).

То становиште заступљено је и у неким пресудама Врховног суда Србије (18) и у пракси Врховног суда Хрватске (19).

17. — По нашем мишљењу овде треба учинити три напомене.

Прво, са гледишта легитимности оштећениковог интереса и његовог права на накнаду штете, није свеједно који законски услов за настанак права на издржавање недостаје. Подсетимо да овде прималац издржавања (иако нема законско право на издржавање) може бити родитељ који је незапослен, необезбеђен и можда у годинама, иако способан за рад (родитељ који је способан за рад нема право на издржавање без обзира на објективне тешкоће око запослења). То може бити разведени брачни друг који је необезбеђен и неспособан за рад односно незапослен, а који нема право на издржавање јер је крив за развод брака. То може бити жена која живи у браку и која није више заузета чувањем деце али која води заједничко домаћинство и где нема никаквог основа за веровање да би јој то издржавање у једном тренутку касније било ускраћено.

Друго, не постоји нека чврста и одсечна граница између постојања и непостојања релативних услова за настанак законског права на из-

(17) Пресуда Рев. 2611/62 од 28. децембра 1962. године, Збирка судских одлука, књ. VII, свеска 3, одлука бр. 308.

(18) Пресуда Врховног суда Србије Гж 2609/56. од 8. јануара 1957. године, Збирка судских одлука, књ. II свеска 1. одлука бр. 52.

(19) Решење Гж 681/53, од 20. јула 1953, Збирка одлука врховних судова донетих у кривичном и грађанском судском поступку, 1953—1955, сабрали и средили др Никола МИКУЛАНДРА и Душан М. АНБЕЛКОВИЋ, Београд, 1957. одлука бр. 238. Погинули је издржавао и кћер и супругу.

државане, који се пре појављују као одређена стања изражена у већем или мањем степену. Већ при одлучивању о постојању самог права на издржавање (не о износу издржавања!) суд ће водити рачуна и о *релевантном степену* постојања чињеничних претпоставки на страни primaoca као и о степену могућности даваоца, у том смислу што ће, ако су могућности даваоца веће, бити мање строг у захтеву постојања, у *одређеном релевантном степену*, чињеничних претпоставки на страни primaoca (рецимо у погледу потребних година старости жене која није запослена, у погледу тога какав све посао, с обзиром на своје квалификације и место становања, жена мора да прихвати).

Треће, како смо раније истакли ⁽²⁰⁾, иако и у основи законске обавезе издржавања лежи једна морална дужност, издржавање као морална дужност је шире, како у погледу круга лица којима закон намеће обавезу издржавања, тако и у погледу строгости услова под којима намеће ту обавезу. Законска обавеза издржавања је израз једне врло строге, врло императивне моралне дужности, ван које још увек постоји једно широко поље такозваног добровољног издржавања, које је такође израз моралне дужности, породичне солидарности или легитимних афекција.

Све ово показује да се и овде налазимо на подручју на коме фактичко издржавање може бити у складу са друштвеним моралом и нормама социјалистичког друштва, и на коме има простора за признање права на накнаду штете за изгубљено издржавање.

18. — Овакво становиште дошло је до изражаја у најновијој пракси Врховног суда Србије, који у једној одлуци из 1971. године каже: „Погрешно је правно схватање окружног суда да тужиња нема право на новчану накнаду за изгубљено издржавање само због тога што је тужиња млада, здрава и за рад способна жена. Јер ако је тужињу заиста издржавао њен погинули брачни друг, онда она има право на накнаду за изгубљено издржавање. У таквом случају нема места примени чл. 11. Основног закона о браку, јер се не ради о тужбеном захтеву за супружничко издржавање, већ се ради о накнади штете настале погибијом њеног брачног друга, а кривицом тужениковог осигураника” ⁽²¹⁾.

§ 5. ИЗНОС НАКНАДЕ

19. — Изгледа да у овом погледу постоји извесна разлика између правила предложеног у Скици за законик о облигацијама и уговорима, односно Нацрта закона о облигацијама и уговорима од 1974. године и општег правила прихваћеног у судској пракси. Према Скици (чл. 156, ст. 2) односно Нацрту (чл. 170, ст. 2). „ова штета накнађује се плаћањем новчане ренте, чији се износ одмерава с обзиром на све околности случаја, а који не може бити већи од онога што би оштећени добијали од погинулог да је остао у животу”. Скица, као што се види, садржи

⁽²⁰⁾ Супра, No 4.

⁽²¹⁾ Решење Врховног суда Србије Гж 3221/71. од 13. септембра 1971. године — Из архиве Врховног суда Србије.

два правила, од којих је оно прво главно: да се износ накнаде одмерава с обзиром на све околности случаја; а друго правило одређује крајње оквири првом: да овако одмерена накнада („с обзиром на све околности случаја“) „не може бити већа од онога што би оштећени добијали од погинулог, да је остао у животу“. Према формули прихваћеној у судској пракси, накнада се равна према величини изгубљеног издржавања а величина изгубљеног издржавања је разуме се фактично питање. Врховни суд Југославије каже: „Штетник мора оштећеницима накнадити све што су у погледу издржавања изгубили“ (22). Тако и Врховни суд Хрватске: „По правним правилима из ранијих закона ... мора се у случају смрти накнадити лицима, за чије се издржавање морао покојник бринути по закону све оно што су услед његове смрти изгубили“ (23).

Посебних питања нема ако је погинули извршавао своју обавезу издржавања и то у мери на коју је по закону обавезан (с обзиром на своје могућности и с обзиром на потребе примаоца). Међутим, поставља се питање према ком износу се равна рента ако погинули уопште није извршавао своју законску обавезу, односно према ком износу се рента равна ако је издржавање давано у износу различитом од онога на који је давалац по закону обавезан. Те две хипотезе ћемо одвојено испитати.

Обавезно лице није извршавало своју законску обавезу

20. — Накнада (рента) се овде равна према оном износу издржавања на који је погинули по закону био обавезан: „Висина накнаде равна се према ономе што оштећени губи услед смрти убијеног. Колика је висина изгубљеног издржавања, то је фактичко питање, о коме се свли према околностима сваког случаја. Једино чврсто правило јесте да накнада штете ове врсте не може бити већа од онога што би убијени, да је остао у животу, био дужан да даје за издржавање лица које поставља захтев“ (24). Мерадавне су, дакле, потребе примаоца и имовинске могућности погинулог даваоца (25) и то могућности у којима би се налазио

(22) Решење Врховног суда Југославије, Рев. 1611/65 од 28. маја 1965. Збирка судских одлука, књ. X, свеска 2, одлука бр. 176.

(23) Пресуда Врховног суда Хрватске Гж 681/53 од 20. јула 1953, Збирка одлука врховних судова донетих у кривичном и грађанском судском поступку, 1953—1955, сабрали и средили др Никола МИКУЛАНДРА и Душан М. АНБЕЛКОВИЋ, Београд, 1957, одлука бр. 238.

(24) Решење Врховног суда Југославије Рев 2845/63. од 3. децембра 1963. Збирке судских одлука, књ. VII, свеска 3, одлука бр. 330.

(25) Мерадавно је, дакле, имовно стање погинулог који је био обавезан на издржавање (јер се за губитак тог издржавања досуђује накнада) а не имовно стање шетника, пошто на њему не лежи обавеза издржавања већ обавеза накнаде штете. „Не може се према томе сматрати да се захтев тих лица за накнаду састоји у томе да могу тражити од одговорног лица да им уместо покојника оно даде издржавање на начин као да би била законска дужност издржавања прешла од покојника на њега. Напротив мора се, како је успостава пријашњег стања немогућа, накнадити сву вредност изгубљених користи ... а да у правиду при томе нису важне имовинске прилике и могућности сада одговорног лица“. — Пресуда Врховног суда Хрватске Гж 681/53. од 20. VII 1953. године, Збирка одлука врховних судова, Београд, 1957, одлука бр. 238.

у време одлучивања о тужбеном захтеву ⁽²⁶⁾. То значи да се узимају у обзир и сва повећања зараде до којих би у међувремену било дошло, било због општег пораста цена и зарада, било због повећања продуктивности рада на радном месту, било због напредовања у служби. О томе Врховни суд Југославије каже у једној одлуци: „Није се могла занемарити ни околност да је отац тужилаца био млад човек (рођен 1935. — убијен 1959), који би по редовном току ствари, кад је запослење у привредној организацији узео као свој позив, вероватно напредовао у послу и стварао могућност веће зараде улагањем стручнијег, сложенијег рада” ⁽²⁷⁾. Разуме се оцена о томе да би зарада убијеног у време пресуде била већа од оне у време смрти треба да има за подлогу одређене чињенице: „По схватању овог суда, тврђа тужитељице да би се њезин муж био запослио у другом предузећу где је зарада већа, представља само једну претпоставку која није доказана нити може имати у цијелости реалне подлоге, јер се код туженог подuzeћа и надаље налазе радници са истом квалификацијом коју је имао и њезин пок. муж. а раде исто тако код тог подuzeћа са истим особним дохоцима” ⁽²⁸⁾.

Према становишту Врховног суда Југославије може се доказивати да је убијени у време смрти био привремено и пролазно без икакве зараде или са малом зародом, а да се по редовном току ствари могло очекивати да би у време пресуде имао већу зараду ⁽²⁹⁾.

Поред редовне, узима се у обзир и прековремена зарада, разуме се уколико је то мање-више сталан облик прихода (било у истој радној

⁽²⁶⁾ „Код одлучивања о тужбеном захтеву за накнаду штете због изгубљеног издржавања тужилце Р. и младб. тужиоца в., првостепени суд је за основу узео висину личног дохотка који је остваривао пок. П. у време пре удеса тј. око 300 нових динара месечно, па је по том основу досудио наведеним тужиоцима накнаду од 1. марта 1965. до 1. новембра 1966. године. Међутим, првостепени суд је на основу потврде туженог утврдио да би пок. П. да је остао жив и да је радио на досадашњем радном месту, у 1960. години остварио лични доходак од око 700 нових динара месечно (тачно 707 нових динара). То значи да се за обрачун личног дохотка пок. П. за целу 1966. годину има узети износ од 707 нових динара, а не само од 1. новембра 1966. године, као што је то учинио првостепени суд” — Пресуда Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду Гж 201/67 од 12. маја 1967 (из архиве Врховног суда Србије).

⁽²⁷⁾ Решење Врховног суда Југославије Рев 1611/65 од 28. маја 1965. године, Збирка судских одлука, књига X, свеска 2. одлука бр. 176.

У истом смислу пресуда Окружног суда у Сремској Митровици П 347/68, од 23. новембра 1970. године: Досуђени износ одговора износу који би пок. Љ. Д. био у могућности да даје својој деци, при чему је суд узео да није битна само његова зарада пре смрти, него и то да би он, да није страдао, имао већу зараду од оне коју је имао а ово због тога што треба имати у виду могућности перспективног развоја пок. Љ. обзиром на његове године старости, позив и могућност повећања његовог личног дохотка да је остао у животу, као и на измењене економске прилике у земљи, услед чега обавезно наступа и повећање личног дохотка радника”. — Из архиве Окружног суда у Сремској Митровици.

⁽²⁸⁾ Пресуда Врховног суда Хрватске Гж 515/66 од 2. марта 1966. — Из архиве Врховног суда Хрватске.

⁽²⁹⁾ Решење Врховног суда Југославије Рев 2845/63, од 3. децембра 1963. године, Збирка судских одлука, књига VIII, свеска 3. одлука бр. 330. У истом смислу одлука истог суда Рев 3141/62. Збирка судских одлука, књига VII, свеска 3, одлука бр. 307.

организацији или другој, а такође и користи од рада обављеног себи (у свом домаћинству, својој башти, на својој њиви) ⁽³⁰⁾.

Рента се може досудити и ако погинула мајка није била у радном односу већ је стално обављала домаћичке послове, нако дете има живог оца који је запослен ⁽³¹⁾.

21. — С друге стране води се рачуна о свим новим примањима оштећеника до којих је дошло по смрти даваоца издржавања, па и услед његове смрти. То се, пре свега, односи на породичну пензију. Оштећеник не може да кумулира породичну пензију са накнадом која би била одмерена као да пензије нема, већ се пензија урачунава у износ накнаде. Накнада се, другим речима, смањује за износ породичне пензије, тако да заједно с њом даје збир раван накнади која би оштећеном била досуђена да нема право на породичну пензију: „Код утврђивања висине рентног износа првостепени суд ће претходно утврдити колико износе нужни трошкови школовања тужилаца, па имајући у виду висину остварене породичне пензије која ће покривати један део нужних трошкова, утврдиће висину рентног износа” ⁽³²⁾. Разуме се, ако је породична пензија равна ономе што би оштећени добијао на име издржавања да је погинули давалац сада у животу (или је већа), рента ће у целини изостати ⁽³³⁾.

Износ ренте сразмерно се смањује и за износ децјег додатака ако га дете прима ⁽³⁴⁾.

Наследство се, такође, има узети у обзир тако што ће се износ ренте сразмерно снизити или се рента уопште неће досудити. Иако ни-

(30) Решење Врховног суда Хрватске Гж 45/53. од 16. фебруара 1953. Збирка одлука врховних суда, донетих у кривичном и грађанском судском поступку, сабрали и средили др Никола МИКУЛАНДРА и Михајло ГАЈИБ, Београд, 1954. одлука бр. 163; Решење Врховног суда Југославије Рев 1611/65 од 28. маја 1965. Збирка судских одлука, књига X, свеска 2. одлука бр. 176.

(31) Пресуда Врховног суда Босне и Херцеговина Гж 1470/66.ч од 29. маја 1967. године, Збирка судских одлука, књига XII, свеска 3, одлука бр. 333; Пресуда Врховног суда Србије, Одељење у Новом Саду, Гж 732/68. од 3. септембра 1968. године, Збирка судских одлука, књига XIII, свеска 4. одлука бр. 387.

(32) Пресуда Врховног суда Србије Гж 687/70. од 20. марта 1970. године (Из архиве Врховног суда Србије). У истом смислу и Пресуда Врховног суда Хрватске Гж 44/53 од 3. фебруара 1953. (Збирка одлука врховних суда донетих у кривичном и грађанском судском поступку, сабрали и средили др Никола МИКУЛАНДРА и Михајло ГАЈИБ, Београд, 1954, одлука бр. 161), решење Савезног врховног суда Рев 2546/60 од 30. јануара 1961. године (Збирка судских одлука, књига VI, свеска 1, одлука бр. 10); Пресуда Савезног врховног суда Рев 2611/62 од 28. децембра 1962 (Збирка судских одлука, књига VII, свеска 3. одлука бр. 308), пресуда Врховног суда Хрватске Гж 551/66. од 24. марта 1966 (из архиве Врховног суда Хрватске), пресуда Врховног суда Србије Гж 2256/70. од 28. децембра 1970 (из архиве врховног суда Србије).

(33) Пресуда Врховног суда Хрватске Гж 515/66. од 24. марта 1966 (из архиве Врховног суда Хрватске). У истом смислу: Решење Врховног суда Југославије Рев 2845/63. од 3. децембра 1963. Збирка судских одлука, књига VIII, свеска 3, одлука бр. 330.

(34) „Има се узети у обзир да ли тужници као деца примају децји додатак и све остало што утиче на одмеравање висине губитка”, — Решење Савезног врховног суда Рев 3141/62 од 13. новембра 1962, (Збирка судских одлука, књига VII, свеска 3, одлука бр. 307) и решење Врховног суда Југославије Рев 2845/63. од 3. децембра 1963. (Збирка судских одлука књига VIII, свеска 3, одлука бр. 330). У истом смислу решење Врховног суда Хрватске Гж 45/53 од 16. фебруара 1953. године, Збирка одлука врховних суда донетих у кривичном и грађанском судском поступку, Београд, 1954. одлука бр. 163.

смо наишли на пресуде у којима се о овоме говори, мислимо да у погледу урачунавања не може бити никакве сумње, јер би у противном, ако би се рента кумулирала са наслеђем, прималац био доведен у бољи, често неупоредиво бољи материјални положај од оног у коме би се налазио да је законски обавезно лице (на издржавање) остало у животу.

Обавезно лице је фактички извршавало своју законску обавезу

22. — Ако је обавеза издржавања вршена тачно у мери на коју је давалац био обавезан, јасно је да ће се према томе равнати и накнада, пењено разуме се увек према приликама у време одлучивања о тужбеном захтву. Ако је издржавање пружано у обиму мањем од оног на који је давалац био обавезан, накнада ће се равнати према правној мери обавезе а не према мери њеног фактичког вршења. Правни основ за овакав став јесте правило по коме одрицање од права на издржавање нема правног дејства ⁽³⁵⁾, што свакако важни и у погледу делимичног одрицања ⁽³⁶⁾. За ова два случаја важе сва правила која смо изложили у претходној хипотези, у којој обавезно лице није извршавало своју законску обавезу (у погледу тога шта се све сматра за зараду, у погледу урачунавања породичне пензије, децјег додатка и наследства итд.).

23. — Остаје случај кад је обавезно лице давало издржавање у износу већем од онога на који је било обавезно, и питање према ком износу ће се одмерити рента. О овоме постоје два схватања, уже и шире.

По ужем схватању накнада се равна према износу издржавања на који је давалац био правно обавезан а не према мери фактичког давања. То мишљење је заступљено како у теорији ⁽³⁷⁾ тако и у судској пракси. У једној пресуди Врховног суда Југославије, каже се: „Погрешно је становиште да се рента удови и детету погинулог има одмерити према фактичком стању тј. према томе колико је погинули стварно доприносио и претпостављено могао доприносити за издржавање своје жене и детета, независно од издржавања какво је отац односно муж дужан својој деци односно жени давати у смислу прописа Основног закона о односима родитеља и деце, односно Основног закона о браку... Обим и висина ренте има се одмерити према висини издржавања које је погинули тужиљама био дужан да да, узевши при том у обзир све законске претпоставке и елементе на основу којих се таква обавеза утврђује и њезин опсег одмерава“ ⁽³⁸⁾.

(35) Чл. 35. Основног закона о односима родитеља и деце.

(36) „И онај кога је умрли давалац био по закону дужан издржавати, али га стварно није издржавао, или му је по том основу давао испод онога што је по закону био дужан може од штетника тражити накнаду. То лице је наиме, губитком потенцијалног даваоца издржавања лишено свога права да издржавање реализује судском интервенцијом, па може захтевати накнаду онога што би било добило да је за живота погинулог захтевало реализацију свог права“ — Пресуда Врховног суда Југославије Рев 57/68. од 16. априла 1968. године, Збирка судских одлука, књига XIII, свеска 2. одлука бр. 160.

(37) Стеван ЈАКШИЋ, Облигационо право, четврто издање, Сарајево, 1962. стр. 301—302.

(38) Пресуда Врховног суда Југославије Рев 2611/62 од 28. децембра 1962, Збирка судских одлука, књига VII, свеска 3, одлука бр. 308.

24. — По другом схватању, које је у нашој пракси изгледа више распрострањено, накнада се равна према мери у којој је обавеза издржавања фактички вршена. У том смислу се Врховни суд Југославије изјаснио у једној одлуци новијег датума:

„Лице које је умрли био дужан издржавати на основу закона може од лица обавезног на накнаду штете тражити ренту у висини која у начелу одговара давањима која му је умрли стварно давао, без обзира да ли то надилази износ који би оштећеном припадао по одговарајућим прописима породичног законодавства. — Међутим, тако израчунати износ није без сваког ограничења. Напротив, тај износ не мора увек бити једнак стварним давањима чињеним за живота даваоца издржавања. — Ограничења се углавном крећу у два правца. — Прво, морају се узети само она давања која су имала трајан карактер и за која се, према свим околностима случаја, да није дошло до деликтне радње, основано може претпоставити да би и у будућем периоду била трајне нарави... То се може кретати и изнад онога што би оштећени према својим потребама и могућностима даваоца добијао (на пример, изванредно жртвовање и напор родитеља за свестрану изобразбу и школовање детета), али не може обухватити пригодне ванредне поклоне који су резултат изузетних краткотрајних могућности и изузетних расположења даваоца. — Друго, код израчунавања ренте не могу се узети у обзир ни они износи чије се давање противи друштвеним нормама, јавном поретку и dobrим обичајима (примерице, давања из имовине стечене кажњивим делима), а ни оних који знатније одступају од друштвених прилика и околности дате средине” (39).

Исто становиште заступају Врховни суд Хрватске (40) и Врховни суд Војводине (41).

(39) Пресуда Врховног суда Југославије Рев 57/68, од 16. априла 1968. године Збирка судских одлука, књига XIII, свеска 2, одлука бр. 160.

(40) „Како је успостава пријашњег стања немогућа, мора се накнадити сва вредност изгубљених користи, држећи се при томе оне мере у којој је покојник не само морао вршити него и стварно и преко споменуте мере вршио своје дужности према лицима која је био дужан издржавати, а да у правилу при томе нису важне имовинске прилике и могућности сада одговорног лица. Да се може установити висина те накнаде, није довољно тврдити да је у нужној мери данас осигурано издржавање жене и деце покојника, него треба установити у којој мери је било осигурано у часу смрти покојника, те која је разлика између тадашњег и каснијег стања. Нису при томе од одлучне важности за ово питање ни начела по којима су прописи о социјалном осигурању радника и службеника уредили питање издржавања лица којима припадају давања услед радне неспособности”. — Решење Врховног суда Хрватске Гж 681/53. од 20. јула 1953. Збирка одлука врховних судова донетих у кривичном и грађанском судском поступку, Београд, 1957, одлука бр. 238.

У једној пресуди из 1971. године Врховни суд Хрватске заузео је, изгледа, супротно становиште, мада пресуда није сасвим јасна. Првостепеном пресудом одбијена је тужитељица с тужбеним захтевом којим је тражила да јој тужени исплаћује мјесечну ренту од 500 д. Ту пресуду праводобно изјављеном жалбом побија тужитељица. Жалба није основана. Захтјев тужитељице да јој тужено подузеће као одговорно за смрт њеног брачног друга надокнади штету због губитка уздржавања које је умрли давао основан је само у границама изгубљеног законског уздржавања које је он давао или је био дужан давати, а не у износу који је умрли стварно давао, а који износ прелази те границе. — У конкретном случају је утврђено да тужитељица послје смрти свога брачног друга прима заједно с кћерком од 7 година мјесечну породичну мировину у износу од 573,80 д. — Према подацима туженог подузећа произлази да би зарада пок. М. П. (тужитељичиног

25. — Ужа концепција, по нашем мишљењу, испушта из вида неколико ствари. Прво, да накнада штете за изгубљено издржавање нема алиментациони већ одштетни карактер (због чега има да се равна према стварној величини претрпљене штете). Друго, да за основаност тужбеног захтева за накнаду штете није неопходна повреда неког субјективног права него је довољна и повреда једног легитимног интереса (а питање накнаде за разлику између онога што је дужник био дужан да даје и онога што је стварно давао мора се решити на исти начин као и питање накнаде у хепотези где на даваоцу уопште није лежала правна обавеза издржавања). Најзад, не треба замишљати да су извршавањем обавезе издржавања у законским оквирима потребе примаоца максимално задовољење тако да свако давање преко тога значи омогућавање (још мање пружање) луксузног и расипничког живота, који као такав вређа друштвене норме и оправдана ускраћивања накнаде ⁽⁴²⁾. Путем законске обавезе издржавања потребе примаоца обезбеђују се у једном релативном смислу, пошто на основу закона дуговани износ зависи и од могућности даваоца. Отуда ће често тек извршавањем обавезе преко мере коју закон налаже потребе примаоца бити задовољење у мери која је друштвено пожељна и која је у другим случајевима, где су даваоци бољих имовинских прилика, обезбеђена извршавањем обавезе издржавања у стриктним законским оквирима. Оштећеников интерес да му се накнади вишак преко мере на коју је по закону имао право савршено је законит, а дајући преко мере на коју је правно обавезан, давалац издржавања само је у јачем степену извршавао једну превасходно моралну дужност. Због свега тога мислимо да оштећенику треба признати право на накнаду потпуне штете, дакле, у висини онога што стварно губи, с тим да би се овако одмерена накнада могла снижити тек ако и уколико је реч о давањима која, како добро каже Врховни суд Југославије у цитираној одлуци, знатније одступају од друштвених прилика и околности дате средине и као таква вређају норме социјалистичког морала.

Др Обрен Станковић

брачног друга) као неквалифицираног радника износила за сада просјечно 595,40 д. мјесечно (за 182 радна сата у мјесецу). Према томе, ако се има на уму наведена висина мировине коју прима тужитељица заједно с кљерком, а затим прихода које би остварило пок. М. П. који би се кретали око 600 д мјесечно (од којих ваља одбити одређени износ који би он сам трошио за подмиривање својих потреба), онда произлази као правилан закључак првостепеног суда да тужитељица не трпи штету на име изгубљеног законског уздржавања због смрти свога брачног друга. Стога је исправно првостепени суд одлучио о захтјеву тужитељице за досуђивање ренте на име изгубљеног уздржавања када је такав захтјев као неоснован одбио. — Пресуда Врховног суда Хрватске Гж 820/71 од 5. априла 1971. године, „Информатор“, бр. 1931. Година XX.

(41) Пресуда Врховног суда Војводине Гж 1563/69 од 26. фебруара 1970. године, потврђена, из истих разлога, од стране Врховног суда Југославије пресудом Рев 215/70. од 15. јула 1970, Збирка судских одлука, књига XV, свеска 3, одлука бр. 287.

(42) Неки писци управо тако виде проблем и због тога бране ону ужу концепцију. В. Стеван ЈАКШИЋ, Облигационо право, четврто издање, Сарајево, 1962, стр. 301—302.

РЕЗЮМЕ

Возмещение ущерба за потерю содержания вследствие смерти лица, выплачившего на содержание

Право на возмещение (ренту) за потерю содержания имеют лица, располагающие в отношении умершего гражданина законным правом на получение содержания, поскольку во время рассмотрения искового требования имеются все условия для признания права на содержание. Правом на возмещение ущерба располагают также лица, которых умерший гражданин лишь фактически содержал или же материально помогал, хотя не был на это обязан по закону. Теоретически, для возникновения права на возмещение ущерба, не является необходимым нарушение субъективных прав, достаточно и нарушение легитимного интереса, подразумевая под ним интерес, отвечающий и праву и морали. А ничего не говорит заранее и в общих чертах, что содержание, не вытекающее из обязательства по закону, противоречит праву и морали. И в основании обязательства по закону выплачивать содержание лежит моральный долг предоставления содержания, а в качестве морального долга содержание является более широким как в отношении числа лиц, обязанных по закону выплачивать на содержание, так и в отношении строгости условий, на которых закон обязывает его предоставить. Обязанность доставлять содержание является выражением очень широкого, очень императивного морального долга, вне которого всегда еще существует весьма широкое поле так наз. содержания по доброй воле, семейной солидарности или легитимных аффектаций.

В случае смерти лица, обязанного по закону доставлять содержание, размер возмещения ущерба (ренты) исчисляется применительно к размеру содержания, которое умерший гражданин был обязан выплачивать по закону, независимо от того, выполнял ли свое обязательство точно, в установленном или уменьшенном размере или же вообще его не выполнял. В случаях, когда лицо, обязанное выплачивать на содержание, выплачивало его в размере, превышающем размер установленного содержания, возмещение в принципе должно быть установлено в размере фактической суммы, выплачиваемой на содержание, так как возмещение за утерянное содержание имеет исковой, а не алиментационный характер (вследствие чего приравнивается к фактическому размеру понесенного ущерба). В подобном порядке установленное содержание могло бы быть уменьшено лишь и поскольку речь пойдет о денежной сумме, значительно отступающей от общественных норм и понятий данной среды и как таковые оскорбляют нормы социалистической морали. Те же правила действуют и при установлении размера возмещения ущерба в случаях смерти лица, фактически выплачивавшего на содержание и не обязанного по закону его выплачивать.

SUMMARY

Compensation for the loss of maintenance due to the death of donor

The right on compensation (rent) for the loss of maintenance belongs to the persons which had the right on maintenance from a killed person determined by statute, if all the conditions for the recognition of such right exist at the time of decision on an action. The right on maintenance belongs also to the persons which a killed donor has only factually maintained or supported, although he was not liable by statute. Theoretically, the violation of a subjective right is not an indispensable precondition for the existence of the right on compensation, so that already a violation of a

legitimate interest is sufficient, understanding by that an interest in compliance with the law and moral. And nothing determines in advance and generally that maintenance which has not resultet from a statutory liability is against the law and moral. Whatsoever, the moral duty lies in the essence of the statutory liability for maintenance, but as a moral duty it is of broader scope in regard of the circle of persons on whom the liability for maintenance is imposed by statute, as well as in regard of the strictness of the conditions under which such liability is imposed. The statutory liability is an expression of particularly strict and imperative moral duty, out of which there is still a broad range of so called voluntary maintenance, which is also the expression of a moral duty, family solidarity or legitimate affections.

In the case of death of the person liable by statute, the amount of compensation (rent) is equal to the amount of maintenance for which the killed person was liable by statute, without regard whether that person has performed its liability exactly to the same extent, or to the lesser one, or not at all. If a donor has supplied the maintenance in the greater amount than he was liable for, the compensation should correspond in the principle to the actually given amount, as the compensation for the loss of maintenance has compensative and not alimental character (therefore, it should be equal to the real amount of sufered damage). A compensation determined in such manner could be reduced only in the maintenance differed significantly from the social circumstances and conditions of given environment and, therefore, violate the socialist moral. Same rules apply for determination of compensation in the case of death of actual donor not liable by statute for the maintenance.

RÉSUMÉ

La compensation du dommage pour perte de la pension alimentaire par suite de la mort de la personne tenue de l'obligation alimentaire

Le droit à la compensation (à la rente) pour cause de perte de la pension alimentaire est conféré aux personnes qui avaient à l'égard du défunt le droit légal à la pension alimentaire, pour autant que toutes les conditions sont replies concernant le droit à la pension alimentaire et à l'époque de la décision prise sur la plainte déposée. Le droit à la compensation du dommage possèdent aussi les personnes auxquelles le défunt fournissait seulement de fait une pension alimentaire c'est-à-dire une aide matérielle, quoiqu'il n'était pas astreint par la loi de le faire. Théoriquement, pour avoir droit à la compensation du dommage il n'est pas indispensable que le droit subjectif soit violé, mais il suffit que l'atteinte soit portée à un intérêt légitime, en comprenant sous cette expression l'intérêt qui est en conformité avec le droit et la morale. D'autre part, rien n'indique d'avance et d'une manière générale que la pension alimentaire qui n'est pas la conséquence d'une obligation légale s'oppose au droit et à la morale. De même, à la base de l'obligation légale de la pension alimentaire se trouve le devoir moral de la pension alimentaire, mais en tant que devoir moral la pension alimentaire est plus large, tant en ce qui concerne la sphère des personnes auxquelles la loi impose l'obligation de la pension alimentaire qu'en ce qui concerne la rigueur des conditions dans lesquelles elle impose cette obligation. L'obligation légale de la pension alimentaire est l'expression d'une obligation morale très sévère, très impérative, en dehors de laquelle existe toujours un champ très vaste de ce que l'on appelle la pension alimentaire volontaire qui est de même régulièrement l'expression d'une obligation morale, de la solidarité familiale ou des affections légitimes.

En cas de décès de la personne qui est légalement tenue à la pension alimentaire, le montant de la compensation du dommage (de la rente) se règle d'après le montant de la pension alimentaire que, par la loi, le défunt était obligé de fournir, sans égards s'il a exécuté cette obligation avec exactitude dans cette mesure, ou dans de moindres proportions, ou si en général il ne l'a pas exécutée. Si la personne qui est tenue de l'obligation alimentaire a versé la pension alimentaire dans un montant plus élevé que celui dont elle a été obligée, la compensation doit se régler en principe dans la mesure d'après laquelle l'obligation de la pension alimentaire est effectivement exécutée, parce que la compensation pour cause de perte de la pension alimentaire a un caractère de dédommagement et non point un caractère alimentaire (et c'est pourquoi elle se règle d'après le montant réel du dommage subi). La compensation ainsi déterminée ne pourrait être réduite que s'il est question ou pour autant qu'il s'agit des prestations qui s'écartent sensiblement des circonstances sociales et des conditions du milieu donné et qui comme telles portent préjudice aux normes de la morale socialiste. Les mêmes règles sont valables aussi pour la détermination du montant de la compensation du dommage, en cas de décès de la personne qui fournissait effectivement la pension alimentaire, à laquelle n'incombait pas l'obligation légale de la pension alimentaire.